

Szeifert Judit laudációja

Gaál József (1960) sokrétű, műfajokat átható művészete absztrakciós módszerekben is gazdag. Stilizálnak tűnő ábrázolásai árnyalt jellemrajzok. Műveinek előadásmódja, alkalmazott képi eszközei általában groteszkek, de minden festményét, grafikáját és plasztikáját a valósággal való szembenézés, a dolgok mélyére hat(ol)ó *kereső attitűd* motiválja. Alkotásai pontos definícióját adják a *groteszk realizmus* ('grotreál') fogalmának, s egyben kísérletet tesznek a realista és absztrakt ellentétén alapuló, bipoláris művészetielfogás felszámolására.

Művészetének másik fontos vonása: múlttal való intenzív kapcsolata. Ősi rítusok világába vezető magánmitologikus univerzuma, pusztulásformákból és rombolással építkezik, alkotásai archaikus faktúrákat hordoznak. Művészetének tartalmi és formai archaizálása az elmúlt korok művészeti, kulturális és történeti örökségéhez való visszanyúlásból, az arra való reflektálásból, valamint a kultúrtörténeti fogalmak, jelek, nyomok és hagyományok modernizálásnak és aktualizálásának szándékából ered. Egyben archaizálása transzcendentális és metafizikus tartalmakkal telítődik.

Az alkotásokban megfigyelhető alapvető motívumokat, metaforákat, valamint a stiláris és technikai módszereket elemezve az előzmények és következmények összefüggései mentén az áthatások ívelő rendszere, egy következetes, sokrétű műfaji-technikai és gondolati szálakon futó alkotói folyamat bontakozik ki. Gaál József művészetének egyik alapvető jellegzetessége a spirális továbblépés képessége, azaz életművének egyes szakaszai úgy épülnek egymásra, hogy közben soha nem válik saját manírjává. Ennek kulcsa az, hogy mindig felismerhetőek maradnak a rá jellemző stílusjegyek, de gondolatilag alapvetően mindig valami újat tesz hozzá, új és újabb tartalomrétegekkel bővíti az ábrázolások körét, s ez a jelentésbeli bővülés a kifejezőeszközök (mind stiláris, mind technikai) gazdagodását is eredményezi.

Az 1995 és 2007 közötti időszakban szegecselt, bandázsolt fejplasztikák sora született. A *Macula* (1995–1998), az *Imagio* (2001) és a *Marszüasz* (2002–2004) sorozatok. Ezeken a műveken a fából kifaragott alapra bőrcsíkok simulnak, és az őket tartó szögek himlőszerűen borítják be az egész fejet. Az egyes plasztikák létállapotok leképeződései. Az üres szemgödrök kifejezéstelenül ásítognak. Ez nem csak a művek maszk-szerűségét hangsúlyozza, de a drámai hatást is fokozza.

Gaál József művészetében alapvető különbséget tesz a maszk és az álarc között. Míg a maszk a kitárulkozás, a vallomás eszközévé válik, addig az álarc a megtévesztés, a félrevezetés és a hazugságok szimbóluma.

A *Herma* és a *Bello Brutto* sorozatok (2007) bőrrel borított bűsztjei első megközelítésben az előbbi plasztikák folytatásainak tekinthetők. Ezt mind technikai kivitelezésük, mind formai megjelenésük alátámasztja. Azonban szembetűnő formai és főként tartalmi különbség, hogy ezeken a fejeken abroncsos kiegészítések jelennek meg.

A szépben rejlő csúfság vagy a szépség retteneteként értelmezhető *Bello Brutto* sorozat címével egyértelműen felidézi az *art brut* művészet fogalmát is, amelyhez Gaál József művészete bizonyos pontokon, sokszor tudatosan és vállaltan kapcsolódik.

Az ugyancsak 2007-ben készült *Állatok* és a vele rokon 2006-ban festett *Szamszára* festményciklusok esetében szintén elmozdulás tapasztalható. A címben szereplő szamszára a születés és a halál körforgása, a lélekvándorlás indiai formája. A festményeken a kavargó, örvénylő festékfoltok egymásba olvadva, egymás alá-fölé gyüremlenek, s a festékgomolyagokból bontakoznak ki az egymással birkózó lény-párok. Pontosan nem állapítható meg, hogy ölnek vagy ölelkeznek. Heves és szenvedélyes, intenzív birkózásuk lényege a *dinamika*.

Gaál József 1985-től készített egy *Prothesis* című kollázs-sorozatot, amelyhez tartalmilag közvetlenül kapcsolódó plasztikák egész sora született a 2011-es évtől kezdődően.

Ezek az összerakott, elemekből rekonstruált figurák, már csak megidéznek az élő. A görög szertartásra utaló címük is megerősíti, hogy Gaál számára a művészet valójában a köztes lét világa, az élő és a holt közötti harmadik világ. A bábszerű lények színpada már nem e világi, hanem mitikus közeg, rituális életre keltés.

Amíg a korábbi plasztikai sorozatokban a maszk vagy álarc helyettesítette az arcokat, addig a *Phantasma* (2011) és a *Transhuman Fetish* (2012) című sorozatokban a maszkok és álarcok szorosan az arcokhoz kapcsolódva, mintegy velük „összenőve” zárják kalodába viselőiket. A korábbi sorozatoktól eltérően itt a szájkosár- vagy zablarátétek nem a kitárulkozás, hanem a megfélemezés eszközeivé válnak.

Gaál József újabb munkáin a maszkok általánosító absztrakciója helyett az egyéni jegyek kerülnek előtérbe. A mimika szétroncsolta és élővé, egyedivé változtatta az ábrázolt arcokat. A 2010-ben készített *Vésett arcok* sorozattal Gaál elmozdult a maszkok világától. Ugyan a szemgödrök üresek, vagy halotti maszkok „lehuny” szemeire emlékeztetnek, de beszédes grimaszok, száj- és arcjáték jellemzi az ábrázolt fejeket. Itt is, mint korábbi sorozatain bizonyos archetípusokból táplálkozik, azokra vissza-visszaautal. A „megszenvedett vésetek” rétegeiből elővillanó arcok a „képzelet életre kelt lenyomatai”. S a művész végül már nem formáz, hanem „elfelejtett arcokat rekonstruál”.

A régi és új viszonyának kérdésköre a művészet történetének alapjait érinti. Białostocki tanulmányának¹ analógiájára a régi fogalmának két alapvető jelentéstartalmát különítjük el. Az egyik a *hagyomány* értelemben használt régi fogalom, amelynek alapja a kontinuitás, a megszakítatlan folyamat léte.²

A másik értelemben a régi fogalma mint *ismert, tudott* éppen azoknak a jelenségeknek az alapjául szolgálhat, amelyek tudatosan alkalmazzák a formai kölcsönzést.

Ez a radikális archaizmus jellemzi Gaál József művészetét is. A *Hagyomány és átváltozás* tárlat a Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Művészeti Múzeumban (2013-2014-ben) Gaál József alkotásai segítségével értelmezte újra az indonéz-szigetvilág egyik legismertebb művészeti ágát. Gaál ott bemutatott *Vajang* sorozatának darabjait a jávai kultúrkör wayang hagyománya, ennek is a jellegzetesen nyugat-jávai változatát képviselő, a kiállításon szintén látható eredeti bábok inspirálták, amelyek kapcsán bűsztöket, maszkokat és bábokat készített. Egy szubjektív párbeszéd jött létre, amely nem formai átvételen alapul, hanem tartalmi archaizálást jelent. Ezekben az alkotásokban korábbi munkáinak formai és tartalmi elemei, újjászületve, egymással ötvöződve, átalakulva, más jelentéssel gazdagodva szintén visszatérnek.

Gaál József több mint két évtizede készít a festészet és a szobrászat mellett figuratív kalligráfiákat is.

A wayang-előadások szellemiségéhez kapcsolódik *Vetett árnyak* (2013) című embernagyságú rizspapírra készült kalligráfia-sorozata. Ugyanebben az évben készített *Rubedo* (2013) festményciklusában hol antropomorf, hol állatszerű lények bontakoznak ki a vörös lángnyelvek táncából. A *Rubedo* az alkimista tűz.

A tűz szimbolikájából Gaál a minden kultúrában jelen levő, lényeges jellemzőit emeli ki, azaz az energia, az isteni átváltozás, pusztítás és teremtés, valamint az izzás megtestesítője. A *Rubedo* sorozat lángokból előtűnő, illékony figuráinak egyfajta földi másai, távoli (vagy közeli) rokonai a 2014-es *Persona Fragmenta* sorozat elmosódó fejei. A szublimáció tovább folytatódik, a maszkok és álarcok immár nemcsak elvesztik funkciójukat és az arcokról leválva láttatják viselőik eredeti vonásait, de az arcokkal együtt fel is oldódnak, eltűnnek. Az enyészet arcai tekintenek ránk, rothadó hús, porladó csontok, de mégis túl vannak minden materiális bomlason. Majd másik, az I. világháború centenáriuma alkalmából elkezdett, *Holtvilág* című plasztikai sorozatában (is) a maszkok mögé tekint. Itt elpusztult, roncsolt gázálcokat használ arra, hogy megmutassa, feltárja az alattuk lévő egyéniségeket, a háború borzalmaitól rettegő, vagy éppen az ölés rutinjába belefásult arcokat. Ezzel személyessé teszi a visszaemlékezést, ugyanakkor a pusztulásnak is emlékművet állít. A kollektív és a személyes emlékezet határmezsgyéjén egyensúlyozva alakjai egyszerre az egyetemes kegyelet és a privát veszteség fájdalmának megszemélyesítői. Gaál József a keresés, az emlékezet és a teremtés határmezsgyéjén, mindig ugyanazt az arcot kutatva, más és más maszkokra lel, s általuk a különböző technikákat (grafika, olaj-, akril- és akvarellfestészet), valamint műfajokat (táblakép, plasztika) átívelő eszközt talál. Az örök átváltozásban rejlő állandóság metaforájaként választott maszk eszköz a művészet valódi szerepének betöltéséhez. Gaál József saját maga vizsgálata és önelemzése által, a maszkok révén kilépve a személyes burokból kutatja és mutatja meg művészetével az általánost, az egyetemest, az örökérvényűt.

Szeifert Judit PhD
művészettörténész

¹ Jan BIAŁOSTOCKI: „Régi” és „új” a művészettörténetben in: *Régi és új a művészettörténetben*, Ford.: Beke László, Brendel János, szerk.: Marosi Ernő, Corvina Kiadó, Budapest, 1982. 77-97.

² Wolfgang GÖTZ: Historismus. Versuch zur Definition des Begriffes in: *Zeitschrift des Deutschen Vereins für Kunstwissenschaft* 24. (Berlin) 1970. 196–212.